

L'ARQUEOLOGIA A L'ENSENYAMENT OBLIGATORI

Antoni Bardavio i Cristina Gatell

Arqueologia i ensenyament

L'objecte d'estudi de les ciències socials és l'ésser humà en societat en espais i temps determinats i, en d'aquest context, l'arqueologia representa una forma d'aproximació a aquest mitjançant l'estudi de les restes materials, que permet la comprensió de l'activitat humana al llarg del temps. De la convicció en la rellevància del potencial informatiu de les restes de la cultura material per sobre de les informacions escrites de la història convencional en sorgeix el convenciment del seu potencial informatiu a les aules dels ensenyaments no universitaris.

Cada cop és més gran l'interès per desenvolupar un currículum escolar que faciliti una comprensió més analítica i crítica de la realitat, subratllant sobretot els processos necessaris per a la comprensió de com s'elabora, es produeix i es transforma el coneixement científic. D'aquesta forma, l'ensenyament de la història no s'ha de reduir a la transmissió d'informació d'aquest passat, sinó que també ha d'incloure la manera com els historiadors investiguen i coneixen el passat. És a dir, un ensenyament de la història que vagi a les arrels del coneixement històric, als mètodes d'investigació que permeten als historiadors l'elaboració d'aquest coneixement històric i que no es centri exclusivament en la memorització de tot un seguit de dades i interpretacions que arriben a l'alumnat tancades per la qual cosa no són susceptibles de ser analitzades i/o qüestionades.

La inclusió de l'arqueologia en el context de l'ensenyament obligatori ofereix tot un seguit de valors didàctics que es poden sintetitzar en quatre grans aspectes:

- la pràctica didàctica del mètode d'investigació arqueològica per part dels alumnes comporta el desenvolupament d'una sèrie d'estratègies i habilitats cognitives que són les bàsiques del mètode d'investigació i anàlisi històrics.
- l'ús i processament de fonts materials per tal d'extreure'n informació sobre el passat es recolça també en el desenvolupament de tot un seguit d'habilitats procedimentals: identificar, descriure i classificar fonts, establir comparacions, analogies i diferències, analitzar el grau de fiabilitat, etc.
- la comprensió i la valoració per part dels alumnes de la utilitat científica de les restes materials del passat, com a font de coneixement de les societats que ens han precedit, possibilita el desenvolupament d'un conjunt de valors i actituds relacionats amb la defensa i preservació del patrimoni arqueològic i cultural en general. A més, l'alumnat aprèn que molts documents arqueològics poden tenir un gran valor científic sense que per ells mateixos tinguin cap rellevància artística o econòmica.
- el caràcter interdisciplinari de l'arqueologia permet trencar la compartimentació estrictament disciplinària que predomina en l'organització de la major part dels continguts curriculars, sobretot en l'ensenyament secundari, i crear unitats didàctiques o crèdits que requereixin del concurs de diferents àrees de coneixement.

Els procediments, les habilitats històriques, són l'eix bàsic a desenvolupar amb la inclusió de l'arqueologia en els *curricula* educatius. El caràcter manipulatiu i experimental i, al mateix temps, intel·lectual de l'activitat arqueològica converteix la

seva inclusió en l'ensenyament no universitari en un instrument imprescindible per desenvolupar un ensenyament de la història que permeti a l'alumnat ser partícep d'un coneixement no estàtic i merament receptiu, sinó participatiu, que potencii l'aprenentatge significatiu, que els apropi al fet històric trencant les barreres existents entre el llibre de text i la mera recepció de coneixements tancats i inamovibles.

De forma esquemàtica es pot dir que amb la inclusió de la disciplina arqueològica a l'àmbit escolar es potencia:

- recórrer a un mode de presentar la informació més pròxima a l'alumne, restringint els procediments verbals a l'indispensable i comprensible i fent una història més viva i menys immutable.
- implicar de manera activa en la tasca d'investigació i construcció del coneixement històric. Aconseguir una concepció elaborada de la realitat històrica. No es tracta que els alumnes es facin arqueòlegs sinó que aprenguin història.
- fomentar en els/les estudiants l'adquisició d'un pensament social crític. Aquell tipus de pensament que comporta el domini d'habilitats cognitives del tipus formular hipòtesis, sintetitzar, predir o valorar idees i situacions.

Les fonts materials

Molts aspectes del passat, molt difícilment comprensibles per altres mitjans, són susceptibles de fer-se significatius a través de les evidències materials. Conceptes abstractes d'una societat pretèrita com les ideologies dominants o el sentit de la transcendència en un espai i temps determinat, poden ser transmesos des de les estructures i els materials amb el llenguatge dels símbols i les formes. El treball amb fonts primàries ofereix la possibilitat de remetre a l'alumnat als rastres que ens queden d'aquella realitat històrica.

Un document bàsic en la investigació històrica, tant de societats sense com amb escriptura, és el document material: restes arquitectòniques, escultures, pintures, objectes ceràmics, metàl·lics, lítics o de fusta, restes òssies d'animals o humanes, vegetals carbonitzats, pòl·lens fossilitzats, etc. Restes que possibilitaran, a partir del seu estudi arqueològic, amb l'ajut de ciències auxiliars com la geologia, l'antropologia, la paleontologia, la palinologia, la física, la química, la informàtica, etc., arribar a formular hipòtesis de treball que un cop contrastades permetran elaborar tesis sobre característiques socials, econòmiques, polítiques, físiques, etc. de societats del passat. El valor dels béns del patrimoni històric com a font per al coneixement neix de considerar-los indicadors d'un determinat llenguatge social.

Elements motivadors de l'arqueologia

- la indagació. L'arqueologia comporta recerca, búsqueda, i com a tal representa un repte, un joc en el qual avançar en el coneixement, moltes vegades des de les poques dades que ens permeten les pròpies troballes o restes a estudiar. Aquesta iniciació en el coneixement i comprensió de societats del passat es fa mitjançant l'estudi de fonts materials. Aquest tipus de font té la qualitat de la immediatesa i la relació investigadora directa, no sempre atribuïble a les fonts escrites, generalment subjectives i interpretades, amb les què habitualment es treballa a l'ensenyament obligatori. És el més semblant a la feina del detectiu. Aquest aspecte ha estat molt explotat sobretot pels didactes de la història en el món anglosaxó.
- el treball fora l'aula. Necessàriament treballar arqueologia o a partir d'ella, significa superar el llibre de text i/o els apunts i sortir a l'entorn. Observar i

analitzar el que ens envolta i trobar explicació a la història en el que ens és proper comporta una càrrega motivadora essencial que deslliura de l'allunyament del saber enciclopèdic per portar a l'estudi del tangible, del que pot veure's i, a vegades, tocar i que ens donarà la possibilitat de trobar pautes per comprendre el passat.

- la reorientació de l'afany de col·leccionisme. Ordenar, classificar, completar, formen part dels motius bàsics del fet de col·leccionar. L'interès pels materials arqueològics tenen el seu origen en el col·leccionisme d'antiguitats i encara en el registre de materials, l'element classificador és bàsic per una posterior manipulació analítica d'aquests. Per tant, malgrat haver superat amb escreix el seu origen en les col·leccions, molts nois i noies veuen en els museus i en la feina dels arqueòlegs, reminiscències d'aquesta tendència.
- el misteri i l'aventura. L'esperit d'Indiana Jones té moltíssim d'aquest binomi. En això rau gran part del seu atractiu. Personatge utilitzat per molts arqueòlegs i ensenyants, com a prototipus del que no és l'arqueologia moderna (fet sense dubte real) i per tant estigmatitzable, poca gent li atorga la importància que ha tingut en la popularització de l'arqueologia, popularitat entre l'alumnat que quedava reservada quasi en exclusiva a l'Egipte faraònic i les seves misterioses piràmides o a la fascinació pels esquelets.

L'arqueologia també ajuda a formar valors i actituds

Un dels objectius prioritaris de les àrees de coneixement del medi social i cultural i de ciències socials, ha de ser apropar a l'alumnat al seu entorn proper, no només com a marc geogràfic, sinó com un espai en el qual s'hi han desenvolupat processos històrics que estudien o estudiaran a la classe. Treballar amb el patrimoni permet superar la imatge de les restes materials com a munts de runes i plats i olles fets a miques, convertint-les en referents d'identitat, com a peces del trencaclosques de la pròpia realitat individual i col·lectiva. Això porta a l'alumnat, per un costat a comprendre el valor de les restes arqueològiques com a font de coneixement del propi passat, i per l'altre apreciar-les com a documents del passat i per tant mereixedores d'atenció, respecte i protecció, és a dir, crear una predisposició respectuosa envers els elements del passat i del present com a béns universals, patrimoni de tota la humanitat.

Iniciar al mètode històric a través de l'estudi del medi (i de les seves restes materials) forma part del despertar general de la intel·ligència i de la personalitat. Contribueix a la formació cívica de les ciutadanes i dels ciutadans i prepara a l'adquisició d'una cultura històrica operativa que desenvolupa una actitud inquisitiva i de recerca, i per tant, incitadora a superar les interpretacions màgiques o teològiques de la història.

Arqueologia i interdisciplinarietat

Per a resoldre els interrogants i problemes sorgits de la recerca, l'arqueologia requereix del concurs de diverses disciplines, fet que la converteix en un marc idoni per al treball interdisciplinari a l'aula. D'una banda, el caràcter experimental de l'arqueologia possibilita la creació de situacions didàctiques que defugen el binomi emissor-receptor i que, en presentar situacions més experimentals, permeten un vincle més clar amb la realitat i exigeixen actituds més actives i participatives, alhora que promouen el treball en equip. De l'altra, la simulació de situacions o de problemes arqueològics ofereix un nexa de vertebració que facilita a l'alumnat unir o integrar els conceptes o els procediments de diferents disciplines, cosa que rarament podrien arribar a fer si es treballa amb una excessiva compartimentació disciplinària dels continguts. És per això

que l'arqueologia s'està convertint en tema central de crèdits variables i crèdits de síntesi a molts centres d'ensenyament secundari. Dels crèdits variables perquè l'arqueologia permet consolidar, reforçar i ampliar les capacitats i coneixements dels alumnes, i l'assignació horària i organització curricular d'aquest tipus de crèdit així ho permeten i ho potencien. Dels crèdits de síntesi, perquè l'esperit d'aquest tipus de crèdit és el de programar un seguit d'activitats interdisciplinàries, relacionades amb les diferents àrees curriculars.

Per tal d'exemplificar els elements interdisciplinars de l'arqueologia, es presenta a continuació una relació de les àrees de coneixement i les tècniques relacionades amb la investigació arqueològica, així com un recull de les activitats que poden ser objecte d'un treball interdisciplinar en els centres educatius de primària i secundària. A cadascuna de les tècniques proposades s'assenyala (entre parèntesi) l'objectiu terminal d'àrea proposat pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, tant d'Educació Primària com d'Educació Secundària Obligatòria, treballat en l'activitat específica. El motiu de relacionar les activitats arqueològiques amb els objectius terminals als quals s'ajusten, i no als objectius generals de l'àrea, respon a que els primers precisen el tipus i el grau d'aprenentatge que ha de realitzar l'alumnat a propòsit dels continguts de les diferents àrees, i per tant permeten concretar més l'aproximació didàctica de l'arqueologia a l'ensenyament.

Bibliografia d'ampliació

- BARDAVIO A., BOU N., ITURRATE G., PÉREZ X. *Les fonts en les ciències socials. Instruments per a l'estudi de les societats*. Biblioteca de Guix 105. Ed. Graó. Barcelona, 1996.
- DDAA. "Historia Antigua en la Enseñanza". *Iber* núm.6. Ed. Graó. Barcelona, 1995.
- DDAA. "Los museos en la didáctica". *Iber* núm.15. Ed. Graó. Barcelona, 1998.
- DDAA. *Actes. I Jornades d'Arqueologia i Pedagogia*. Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona. Barcelona, 1996.
- DDAA. *Actes. II Jornades d'Arqueologia i Pedagogia*. Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona. Barcelona, 1998.
- GONZÁLEZ MARCÉN P.(edit.). *Arqueologia i ensenyament*. Treballs d'arqueologia,4. Departament d'Antropologia Social i Prehistòria. Divisió de Prehistòria. UAB. Bellaterra, 1996.
- GONZÁLEZ MARCÉN P.(edit.). *Actes del II Seminari Arqueologia i ensenyament*. Treballs d'arqueologia, 5. Departament d'Antropologia Social i Prehistòria. Divisió de Prehistòria. UAB. Bellaterra, 1998.
- GONZÁLEZ MARCÉN P.(edit.). *Actes del III Seminari Arqueologia i ensenyament*. Treballs d'arqueologia, 6. Departament d'Antropologia Social i Prehistòria. Divisió de Prehistòria. UAB. Bellaterra, 2000.
- SANTACANA J. *L'aventura d'investigar el passat. Arqueologia*. Biblioteca de Classe 75. Ed. Graó. Barcelona, 1995.
- SANTACANA J., HERNÁNDEZ X. *Enseñanza de la arqueología y la prehistoria*. Ed. Milenio.Lleida, 1999.